

Гейл Колинс

ГОЛЯМАТА ПРОМЯНА

Превод от английски
Искра Ангелова

Редактор
Огняна Иванова

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР.....	7
----------------	---

ЧАСТ I 1960

1. ОТХВЪРЛЕНАТА РОЗИ.....	15
2. НАЧИНЪТ, ПО КОЙТО ЖИВЯХМЕ.....	31
3. ДОМАКИНСТВОТО.....	49

ЧАСТ II ГОЛЯМАТА ПРОМЯНА

4. ЛЕДЪТ СЕ ПРОПУКВА.....	69
5. КАКВО СЕ СЛУЧИ?.....	103
6. ГРАЖДАНСКИ ПРАВА.....	115
7. ЗАЛЕЗЪТ НА ДВОЙНИЯ СТАНДАРТ.....	161
8. ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ЖЕНИТЕ.....	191

ЧАСТ III ПОСЛЕДСТВИЯТА

9. ЗАСЕЧКАТА.....	227
-------------------	-----

10. „В КРАЙНА СМЕТКА ЩЕ СЕ СПРАВИШ!“	257
11. РАБОТАТА И ДЕЦАТА	289
12. 80-ТЕ: ПОСТИГНАХМЕ ВСИЧКО.....	311
13. 90-ТЕ: СЪГЛАСНИ СМЕ И НА ПО-МАЛКО?.....	351
14. НОВОТО ХИЛЯДОЛЕТИЕ.....	373
15. ХИЛАРИ И САРА... И ТАХИТА	399
ЕПИЛОГ	419
БЛАГОДАРНОСТИ.....	433

ПРЕДГОВОР

„СЪЗНАВАТЕ ЛИ, ЧЕ СТЕ В СЪДЕБНАТА ЗАЛА С ПАНТАЛОН?“

Ведна задушна сутрин през лятото на 1960 г. Луиз Рабиноуиц, 28-годишната секретарка на президент на петролна компания, неволно се оказва на първите страници на вестниците в Ню Йорк, докато отива да плати в съда глобата за превишена скорост на шефа си. Облечена със старателно изгладени панталон и блуза, Луиз кара към съда заедно със съпруга си Ървинг, за когото се е омъжила преди две седмици. Заседанието на транспортния съд е под председателството на съдия Едуард Кайаizzo.

Когато Луиз тръгва към скамейката, съдията избухва от възмущение. „Съзнавате ли, че сте в съдебната зала с панталон?“ – крещи той и я праща в къщи, за да си сложи по-подходящи дрехи. Вместо това секретарката дава фиша на мъжа си, който успява да довърши сделката и да плати глобата от 10 долара, но едва след като съдията предупреждава младоженеца Ървинг да „започне отсега да стяга дисциплината, защото после ще е късно“. Когато всичко приключва, Луиз дипломатично казва на съдебните репортери, че „начинът, по който съдията възприема жените много я ласкае“ и обещава да „си иде в къщи и да изгори всичките си панталони“.

Понеже няма данни съдия Кайаizzo да се е заяждал с мъжете – ищци, явили се в съда с работни дрехи или анцузи, става ясно, че с демонстративното си поведение той цели да подчертае къде е мястото на жените в света, а не да защити достойнството на транспортния съд. „Раздразних се, защото ценя високо жен-

ския пол и когато жената сама се свлича от този пиедестал, това наранява чувствата ми“, казва съдията на репортерите.

Това е заплетен израз на класическия възглед за различията между половете: жените да не носят панталони у дома и никъде другаде, а вследствие на това да им се разрешава да стоят на пиедестал.

„ТЯ ИМА МАЛКА ГЛАВА – ТВЪРДЕ МАЛКА, ЗА ДА ПОБЕРЕ МОЗЪК“

Идеята, че жените са слабият пол, предполага те да си стоят в къщи и да гледат децата, докато мъжете имат грижата за света навън и този възглед е стар колкото Западната цивилизация. Колонизаторите, които идват на „Мейфлауър“¹ смятат, че жените стоят по-ниско в морално, интелектуално и физическо отношение и трябва да се омъжват колкото се може по-рано, та мъжете им да ги държат изкъсо. Техните пастори обичат да цитират св. Павел, който призовал коринтяните да „накарат жените си да пазят тишина в църквата и ако не разбират нещо – да попитат мъжете си у дома“. Понякога е било трудно да се направи тънкото разграничение по отношение на жените, които прекосили океана на малки кораби, помогнали за построяването на селища в пустошта и прекарвали дните си изолирани във фермите, заобиколени от все по-ядосани индианци. Един от ранните заселници пише с известно раздражение, че сестра му не е толкова „смирена и благочестива, колкото се очаква от нея“.

Колониалната фермерка всъщност се ползва с добро положение в семейството, защото произвежда повечето от нещата, от които нейният мъж и децата ѝ се нуждаят, за да оцелеят, и така допринася сериозно за семейния просперитет. (Ето как една квакерка от Нова Англия си припомня баба си – колонизаторка,

¹ „Мейфлауър“ е корабът, с който през 1620 г. пристигат първите преселници-пилигрими от Плимът в Англия. – Б.пр.

която била заета да „прави свещи, сапун, масло и сирене, да преде, да тъче, да боядисва и, разбира се, да плете и да шие, да крои, а вероятно – да прави обувки и шапки“ за мъжа си и за четиринайсетте си деца.) Но през деветнайсети век в живота навлиза индустриалната революция и семействата започват да се местят в градовете. Домакинята от средната класа спира да преде вълна и да прави свещи и вместо това концентрира енергията си върху онези домашни задължения, които са били презрени в провинцията – отглеждане на децата като нежни малки цветя, чистене и готвене на сложни ястия. По всеобщо мнение това е много важно. (Важно, а и много трудно, като се има предвид, че преди миксерът да е изобретен, за да направи най-обикновена торта, жената бие яйца на ръка 45 минути.) Но то не създава богатство, а американското общество трудно приема сериозно някой, който няма сериозна икономическа роля.

За да се повиши позицията жените в обществото, дава им се моралното право. Обществото на средната класа, с охотното сътрудничество на самите жени, ги поставя на този пиедестал. (Това е хубава метафора – те получават по-висок статут, но значително по-малко пространство за маневри.) Ако дотогава се е смятало, че колониалните жени са доста похотливи и безнравствени по характер, от нуждата да бъдат вкарани в правия път от бащи и съпрузи викторианските жени са издигнати до хранители на морала в своите семейства. Мъжете, свикнали да заемат тази длъжност, все по-трудно се концентрират върху добродетелите, докато се опитват да изкарат прехраната на пазара на безскрупулната конкуренция. Жените им трябва да бъдат достатъчно добри и за двете длъжности. Очаква се жените да пазят добродетелите, като стоят далеч от външния свят, бизнеса и политиката. „Нашите мъже изкарват достатъчно много пари. Нека държим далеч от заразата нашите жени и деца“, пише Сара Джоузефа Хейл, редактор на страшно популярното списание „Годис Лейдис Бук“.¹

Тази нова женска самоличност едновременно предоставя възможности и унижава. Женският импулс към добродетелност е схващан като инстинктивен, като дар от Бога на същество, ко-

¹ Американско женско списание, което през 1860 г. се самоопределя като „кралицата на месечните издания“. – Б.пр.

ето все още се смята за не особено умно и за слабо пред лицето на ужасите на външния свят. „Сърцето ѝ плаче... Тя се прекланя и служи на олтара на домашното огнище – казва д-р Чарлс Мейгс в своята прочута лекция пред студентите си по гинекология. – Тя има малка глава – твърде малка, за да побере мозък, но достатъчно голяма за любов“.

Основополагащата позиция в западната визия за различията между половете е, че мястото на жените е в дома, като те трябва да оставят на мъжете да се оправят с всичко, което се случва отвъд прага на външната врата. Мъжете обезпечават и закрилят, жените служат и отстъпват. Това е древна и изключително устойчива теория, но е проядена от несъвършенства. Тя игнорира проблема какво се случва с тези зависими същества, ако мъжете им не успеят да достигнат до финала на сделката – ако умрат, пропият се или изоставят семейството. („Лейдис Магазин“, популярно списание от началото на XIX век, услужливо препоръчва щом жената усети, че има опасност мъжът ѝ да я напусне, да го спечели отново със „засилено и страстно желание да му достави удоволствие“.) И, разбира се, идеята, че жените би трябвало да работят само в собствените си домове, никога не достига до някои големи общности от населението. След Гражданската война бившите робини, които искат да се грижат единствено за семействата си, са принуждавани да работят като слугини или на полето, докато белите изобличават „черния мързел“ на тези жени. В най-дълбоката провинция жените трябва да работят на полето заедно с мъжете си, вместо да властват със сърцето си, а много градски жени – и чернокожи, и бели – трябва да припечелват ежедневно надница, за да изхранят семействата си.

Но схващането за природата на жената устоява сред средната класа. Случва се, по изключение, някои забележителни жени да съчетаят брака, майчинството и работата си, или да изградят кариера с типично мъжки професии. Но жените, които работят като доктори, архитекти и политици винаги са рядко изключение, а не предвестници на промяна. Медиите ги изобразяват като странни мутации – „жена – лекар“ или „адвокат и баба“ – чиито постижения никога не се споменават извън контекста на тяхната женска принадлежност. Заглавието на статия в списание „Ню Йорк Таймс“ от 1960 г. за Пеги Кийнън, собственик на мина в Южна Дакота, гласи: „Женската мода има място и в мините“.

Когато Бети Лу Раскин, член на сдружението на инженерите – химици, написва статия в списание „Ню Йорк Таймс“ за липсата на млади учени, подзаглавието на редактора гласи: „Жена химик твърди, че изходът е да използваме и женската интелигентност“.

„ПОВДИГА МИ СЕ, КОГАТО СЛУШАМ ИНТЕРВЮ НА ЖЕНА КОСМОНАВТ!“

През 1960 г., в началото на нашата история, въпреки че компютрите са повече или по-малко в сферата на научната фантастика, почти всичко друго, което създава модерността на модерния свят – самолетите, телевизията, атомната заплаха – вече го има. Но когато става дума за жените, старите убеждения още си важат. Всичко – от правната система на Америка до телевизионните ѝ програми – подсилва схващането, че жените са, почти във всяко едно отношение, по-слабият пол. Не са били създадени да се състезават с мъже, да действат независимо от мъжете, да изкарват сами прехраната си или да преживяват приключения сами. Въпреки че обстоятелствата варират в зависимост от законодателството на конкретния щат, много американски жени все още живеят според закони, които предоставят на съпрузите им контрола не само над общото им имущество, но и над личните им доходи. Те не могат да започнат работа без разрешението на съпруга си или да получат кредит без мъж попечител. В някои щати на жените им е забранено да бъдат съдебни заседатели. Останалите правят много трудно участието на жените в правосъдието или много лесно отказването им от участие. (Никой никога не постави въпроса защо филм, който се занимава с проблемите на съдебните заседатели, се нарича „Дванайсет разгневени мъже“.) Върховният съдия Ърл Уорън е предупреден с писмо от секретаря си, че допускането на жените в съдебната зала би могло да „окуражи немарливостта им при изпълнението на домашните им задължения“.

Работодателите редовно плащат на жените по-малко, отколкото на мъжете, за същата работа. Националната асоциация на работодателите установява, че политика на 1/3 от компаниите,

които е проучила, е да има двоен стандарт на заплащането. Много от работодателите изразяват изключително удобното предположение, че работещите жени са неомъжени и живеят сами с родителите си, или са омъжени и носят мъничко екстра-кеш, като допълнение към доходите на съпрузите си. Марая К., самотна майка, която работи в щата Ню Йорк, си спомня как е възразила на факта, че мъжете, които вършат същата по количество и качество работа като нея, взимат двойно. Отговорили й: „Да, но те трябва да издържат семейства“.

При положение, че мъжете са висши във всичко, което се отнася до света на работата, различното заплащане е логично. А защо не и изобщо да не се назначават жени? (През 1961 г. има 454 категории държавни служби за завършили студенти и за повече от 200 от тях изискването е кандидатите да са мъже.) За да улеснят възможността работодателя да дискриминира, вестниците постоянно разделят колонките си с обяви за работа на ТЪРСИ МЪЖЕ и ТЪРСИ ЖЕНИ. Медицинските и правните университети не допускат студенти-жени или ограничават бройката им до няколко на курс. В името на общата практическа полза има и национален консенсус, че жените не могат да бъдат пилоти, пожарникари, говорители по телевизията, дърводелци, филмови режисьори, или да заемат висши ръководни постове.

После, изведнъж, всичко се променя. Лелеяните схващания за жените и за това какво трябва да правят са разбити още приживе за много жени, които са живи и днес. Случва се толкова бързо, че изглежда сякаш революцията е свършила преди всяка една от страните да е стигнала до барикадите. И въпреки че трансформацията е несвършена и непълна, все пак е поразителна. Едно поколение, чиито жени се раждат затрупани с домакинска работа, която им пречи да участват в правосъдието като съдебни заседатели, докато говорителят на НАСА казва, че всеки път, когато чуе „интервю на жена космонавт му се повдига“, навършва пълнолетие, озовавайки се в общество, в което жените астронавти и съдии са рутина. Родителите, които са се надявали тяхното дете да продължи семейния бизнес, или да бъде следващият лекар в семейството, или да играе вечер с топка в задния двор, вече не помръкват от разочарование, ако бебето е момиче. Това е освобождението, което несметен брой поколения американски жени са чакали, дори и без да го осъзнават. И то се случи в наше време.

ЧАСТ I
1960

I. ОТХВЪРЛЕНАТА РОЗИ

„НЯКОИ ОТ ВАС НАИСТИНА СА ПРЕДПАЗЛИВИ“

През януари 1960 г. списанието „Мадмоазел“ поздравява с новото десетилетие американските жени, като ги призовава да бъдат по-малко... скучни. „Някои от вас *наистина* са предпазливи – признават редакторите. – Но наистина ли сте такива – без въображение, предпазливи, обречени да не рискувате на всяка цена?“ Със сигурност „Мадмоазел“ се надява да не е така. Но неговите читателки имат добра причина да не се целят високо. Заобикалящият ги свят им набива една мисъл в мозъците от бебешка възраст: жените трябва да се омъжат и да оставят мъжете си да се погрижат за всичко, което се отнася до външния свят. От тях не се очаква да преживяват приключения или да се състезават с мъже за сериозно възнаграждение. („Мисля, че когато окуражихме жените да станат конкурентоспособни, твърде много от тях станаха неприятни“, казва д-р Бенджамин Спок, чиято бебешка книга е като библия за цяло поколение жени след войната.) „Нюзуик“, порицавайки новооткрития феномен на неудовлетворената домакиня, идентифицира същността на проблема – менструацията. „Открай време женският цикъл определя и ограничава женската роля – пише списанието, – Фройд е уважаван заради твърдението му, че анатомията е съдба. И въпреки че нито една група жени не е успяла да пренебрегне тези естествени ограничения толкова, колкото американката, изглежда, че тя все още не може да ги приеме с благосклонност“.

Повечето момичета израстват без да видят жена лекар, адвокат, полицаи или шофьор на автобус. Джой Фрийман, която учи в Бъркли в началото на 60-те години, осъзнава едва по-къс-

но, че докато е прекарвала тези четири години „в един от най-големите институти за висше образование в света – и то с репутацията, че е толерантен“, нито веднъж не е имала жена професор. „Не видях нито една. По-лошо – изобщо не забелязвах това“. Ако някоя млада жена изрази желание да направи кариера в области извън традиционните женски професии – учителка/сестра/секретарка, – нейните настойници внимателно я връщат в правия път. Като тийнейджър в Питсбърг Анджела Нолфи каза на своя училищен настоятел, че иска да се занимава с интериорен дизайн, но дори и този чисто женски стремеж се сторил на нейния съветник прекалено рискован и необичаен. Тя си спомня как той ѝ казал: „Защо не станеш домашна учителка по аритметика?“ И когато „Мадмоазел“ най-после спира да подтиква своите читателки да се целят високо, то отпразнува края на учебната година със статия за женските професии, в която явно намеква, че повечето абсолventки ще заемат секретарска длъжност и завършва с полезни съвети „как да разкрасим ръцете си преди работа“ – статия, предназначена за едно цяло ново поколение машинописки.

Всеки път, когато нещата стават интересни, жените като че ли изчезват от сцената. Не съществува такова нещо като професионален спортист или жена атлет. Дори и в училище се възприема като даденост, че спортът е за момчетата. Официалният говорител на Бостънския „мъжки“ маратон твърди, че „за жените е нездравословно да тичат на дълги разстояния“. И когато списанието „Мадмоазел“ избира „седем непокорни личности, които изградиха сами своето име“, за да коментира онова, което 1960 г. ще донесе на човечеството, това списание за млади жени успява да намери само една непокорна жена, която да включи в класацията си – драматуржката Лорейн Хансбъри – и тя изпълнява двусмислена роля като единствен представител на това малцинство в селекцията.

„НЯКОГА ЖЕНИТЕ СА БИЛИ ГОЛЕМИТЕ ЗВЕЗДИ, НО ДНЕС ГОЛЕМИТЕ ЗВЕЗДИ СА МЪЖЕ!“

Никой не е изпращал посланието за ограничените възможности на жените по-убедително от телевизията, тъкмо завършила завладяването на нацията със скорост, която би накарала Александър Велики да се почувства неудачник. През 1950 г. само 9 % от домакинствата са горди притежатели на телевизор, но през 1960 г. почти 90 % вече имат такъв, а онези, които правят изключение, се чувстват много нещастни. Бевърли Бъртън, жена на фермер от Уайоминг, се отчуждила от майка си през 50-те години, защото тя ѝ казала, че съжالياва, че Бевърли изобщо се е родила. Когато майка ѝ решава да стопи ледовете, тя праща на Бевърли бележка, която гласи: „Надявам се това да компенсира миналото“, прикрепена към нов телевизор. И наистина това се оказва решаващото ново начало на взаимоотношенията им.

Следвоенното поколение, което навлиза в младежките си години през 60-те, израства гледайки „Хауди Дуди“, задължителното телевизионно шоу за първите деца на бейби-бума. „Хауди“ е грубоватото куклено шоу, в което актьорите разнообразяват кресливия фарс с различни реклами на продуктите на спонсорите. „Но всички клоунади спряха, когато извадиха Принцеса Пролет-Лято-Есен-Зима“, си спомня Стивън Дейвис, фен, чийто баща по онова време работи за шоуто. Принцесата, изиграна от тийнейджърка – певица на име Джуди Тейлър, – е единственият постоянен женски персонаж в огромния състав на „Хауди Дуди“. Ролята е създадена, когато продуцентът осъзнава: „Бихме могли да продаваме много рокли, ако имаме момиче в шоуто“. Така че принцесата прекарва повечето време, като изразява безпокойство, че сюжетът се развива, когато тя е била извън сцената. Възрастните одобряват това. „Грубостите и недодяланите смешки, срещу които повечето родители протестираха в „Хауди Дуди“ се оказаха май повече мъжки“, пише списание „Варайъти“. Но онова, което кара децата да обичат шоуто – просташката комедия с идиотските ѝ сюжети, – се появява откъм мъжката страна на уравнението. Принцеса Пролет-Лято-Есен-Зима изпява по една песен и просто гледа.